

7. Остали представници ренесансе у пољској

КЊИЖЕВНОСТИ

У хронолошком погледу период „зреле“ и „позне“ ренесансе – чија је условна крајња граница, као што знамо, година 1620 – обухвата врло различите ствараоце и појаве.

Једне међу њима истраживачи без двоумљења третирају као манифестацију хуманистичко-ренесансне формације, док у другима виде наговештаје, па и прва испољавања *барока*.

Засад се задржавамо на осталим најважнијим ренесансним ствараоцима.

Лукаш Гурњицки

(Łukasz Górnicki, 1527–1603)

Лукаш Гурњицки рођен је у Оsvјенћиму (градићу познатом по нацистичком логору Аушвиц). Био је син сиромашног грађанина из Бохње Марфина Гуре (пољ. *góra*=планина). Образовање је почео да стиче у Оsvјенћиму. Кључну улогу у животу Лукаша Гурњицког одиграо је његов ујак Станислав Гонсјорек, познатији као **Станислав Клерика**, песник и композитор. Он га је 1538. довео у Краков и надгледао даље образовање.

Гурњицки није студирао на Краковској академији, већ је, како се претпоставља, образовање стицао при фрањевачком самостану. Целог живота био је у дворској служби – најпре на бискупском, а затим краљевском двору.

Између 1557. и 1559. студирао је права у Падови, иако није завршио студије. Тада је продубио своје контакте с италијанском културом, а упознао се лично и са Јаном Кохановским.

По повратку из Падове ступио је у службу краља Зигмунта Августа, и то као краљев секретар и библиотекар. Од краља је добио племићку титулу (од тада је презиме Гура заменио са Гурњицки) и различите привилегије. Дворску службу наставио је касније и за време краља Стефана Баторија.

Прво и најважније дело Гурњицког јесте *Пољски дворанин (Dworzanin polski, 1566)*, посвећено лично краљу.

Пољски дворанин је слободна прерада својевремено веома популарног дела Балтазара Кастиљонеа *Il cortegiano*. Италијански изворник по жанру је **спекулум**

(*speculum* = огледало) који се бави узором идеалног дворанина, на двору префињеног и шармантног витеза, на бојном пољу снажног и физички спремног ратника. Кастиљоне је своје дело сместио у Урбино, на двор кнеза дела Ровере, а црпао је узор, поред осталог од Цицерона (*De oratore*) и Бокача (*Декамерон*).

Гурњицки је Кастиљонеово дело упознао вероватно током студија у Падови, када је овладао италијанским језиком. Циљ који је себи поставио Гурњицки било је да створи узор идеалног **пољског** дворанина, те је – уместо да преведе италијански текст – пошао другим, тежим путем: одлучио је да дело преради према пољским приликама, да га „локализује“. О томе отворено пише у уводу I књиге.

Пољски дворанин састоји се од четири књиге.

Радња се одвија у летњој резиденцији бискупа Самуела Маћејовског (у чијој је служби Гурњицки био у младости) у близини Кракова. У дискусију је Гурњицки укључио познате личности свога времена, чији ауторитет – иако је дијалог хипотетичан, а не реалан – треба да гарантује веродостојност изнетих ставова. У дискусији – за разлику од Кастиљонеа и Бокача – код Гурњицког нема жена...

Међу бројним покренутим темама посебну пажњу привлачи питање језика којим треба да се служи идеални пољски дворанин. У питању је одбрана чистоте пољског језика, али и свест о потреби његовог развоја. Пољски дворанин треба, дакле, да говори чистим пољским језиком, живим, сликовитим – без страних речи и израза, али без простаклука.

Вредна је и рефлексја о хумору и његовој улози у друштвеном животу. Теоријска размишљања о хумору документована су повеликом збирком вицева и анегдота; нешто је преузето непосредно од Кастиљонеа, али много их је замењено актуелним пољским.

У своје време дело Гурњицког није стекло ширу популарност: пољском читаоцу и конзументу културе био је ближи Рејев концепт честитог човека који живи без трзавица на свом племићком имању.

После публиковања *Пољског дворанина* Гурњицки пуне две деценије апстинира од књижевног рада.

Тек осамдесетих година, низ губитака (Јан Кохановски, краљ Стефан Батори, супруга) које је доживљавао лично подстиче Гурњицког на даљи рад. Написао је *Tren* поводом смрти жене (утицај Кохановског), а затим преводио Сенеку.

Поред неких публицистичких текстова, друго познато дело Гурњицког јесте *Историја у Краљевству пољском (Dzieje w Koronie Polskiej)*, настала између 1597. и 1603, а први пут штампана 1637.

И поред наслова, није реч о историографском делу, а није ни мемоарска проза – премало је информација о самом аутору. Поново је тема двор – краљевски двор – али с мало историјских реалија. Највећа вредност овог дела састоји се у обиљу анегдотског материјала, живих и сликовитих говора и дијалога.

Себастијан Фабијан Клоновиц
(Sebastian Fabian Klonowic,
лат. Acernus, око 1545–1602)

Овај песник и композитор, симпатизер реформације, рођен је у Сулмјежицама. Мало је података о његовој биографији. Студирао је у језуитском колегијуму у Калишу. Живот му је везан за три града: Лавов, Лублин и Замошћ. У Лавову је провео рану младост. Од 1568. радио је у градској канцеларији у Лублину као практикант, а од 1573. градио чиновничку каријеру у овом граду. Био је (до 1582) градски писар и водио судску канцеларију; од 1583. био је доживотни градски већник Лублина, од 1592. председник општине, а од 1594. градоначелник.

На подстицај канцелара Јана Замојског, руководио је једно време Замојском академијом у Замошћу. Потписивао се латинским преводом свога презимена – Acernus (acer = klon = јавор).

Дела

Клоновиц је превео с латинског и учинио популарним *Vitae regum Polonorum* Клеменса Јањицког, под насловом *Krółów i książąt polskich zawarcie i opis* (*Краљева и кнежева пољских потис и opis*).

- *Roxolania* (1584) – спев о животу сељака у тзв. русинским земљама (данашња Украјина).
- *Żale nagrobne na ślachtetnie urodzonego Pana Jana Kochanowskiego* (1585) – циклус песама поводом смрти Јана Кохановског.

- *Flis, to jest Spuszczanie statków Wisłą i inszymi rzekami do niej przypadajacy* (1595 – *Флис, то јест Спуштање бродова Вислом и другим рекама које се у њу уливају*) – најоригиналније његово дело, премда само делимично спада у лепу књижевност: посвећено је, наиме, бродарству и трговини.

Шимон Шимоновиц **(Szymon Szymonowic, 1558–1629)**

Шимоновиц је рођен у Лавову у грађанској породици јерменског порекла. Отац му је био Шимон из Бжезина, професор слободних вештина и филозофије, ректор катедралне школе и лавовски већник, који се издржавао кројачким занатом и трговином...

1570–1575. похађао је катедралну школу у Лавову, а од 1575. студирао је на Краковској академији, где је 1577. стекао титулу *bacalaureatus artium*. Студије је наставио у Француској и Белгији вероватно 1580. или 1581, а у Пољску се вратио 1583. и настанио се у Лавову где је радио као педагог.

Од 1586. или 1587. био је везан за Јана Замојског, којег је славио у својим песмама. С њиме је 1593–1605. организовао Замојску академију (отворена 1595). Захваљујући Замојском, Шимоновиц је на сејму 1590. добио племићку титулу (од тада користи надимак Бендоњски).

Истовремено је 1595. пресудно утицао на отварање штампарије у Замошћу при Замојској академији. 1599. напустио је Лавов и преселио се у Замошћ. Нешто раније добио је у закуп од Замојског неколико села, поред осталог и Черњенћин, омиљено место у којем ће провести последње године живота. Више година руководио је Замојском академијом (после Клоновица).

Захваљујући самообразовању, стекао је знања из медицине, па је чак лечио сина Замојског, којег је васпитавао 1601–1614. Ослободивши се од педагошко рада, стално се настанио у Черњенћину и интензивно се посветио књижевном раду.

Дела

Током година написао много углавном латинских пригодних песама и драмских дела. Познате су му латинске трагедије *Castus Ioseph* (*Невини Јосиф*, 1587) и *Pentesilea* (1617).

„Пољски период“ његовог стваралаштва трајао је између 1592. и 1614. Главно дело Шимоновица и једно од најзначајнијих у старопољској књижевности јесу *Идиле* (*Sielanki*, 1614) – збирка од 20 идила које су поставиле еталон овог жанра у каснијој пољској књижевности. Треба нагласити да је управо Шимоновиц сковао пољски назив за идилу који се и данас користи – **sielanka**.

Шимоновицеве *Идиле* Ослањају се на традицију античке идиле (Теокрит, Вергилијеве *Буколике*), али представљају живе слике пољског живота и обичаја на селу.

Најпознатије су:

- *Wesele* (*Свадба*)
- *Kiermasz* (*Сајам*)
- *Ślub* (*Венчање*)
- *Kołacze* (*Погаче*)
- *Zalotnicy* (*Удварачи*)
- *Pastuszy* (*Пастури*)
- *Żeńcy* (*Жетеоци*)

Кроз све текстове провејава ренесансна фасцинација хармоничним поретком природе и складним људским односима у споју с аркадијским митом од златном веку. Поучни карактер ових идила, међутим, одређује и тематику „несклада“, тј. негативних примера, где се лоши обичаји истичу као нарушавање хармоније. Неке имају и јасан политички карактер. Осим уметничких вредности и високе књижевне културе, од значаја је и нота социјалне солидарности са сељацима у феудалном друштву (кулук).